

Podobe mojstra kot indikator duha časa

ŽIGA BRDNIK

Mijamoto Musaši (1584–1645) je verjetno najslavnejši japonski samuraj, ki ni le zmagal na rekordnih 61 mečevalskih dvobojih in ni bil nikoli poražen – vsaj tako pravi zgodovina, ki se v njegovem primeru velikokrat stika z legendo –, ampak je tudi praktično in teoretično utemeljil »pot meča«. Na Japonskem ga slavijo kot samuraja svetnika in modreca, ki mu je posvečen tudi ogromen center borilnih veščin v Mimasaki. Bil je izjemen mečevalec, poleg tega pa tudi pisatelj, filozof in umetnik, ki je vse te ravni udejstvovanja povezoval v svojo življenjsko filozofijo in strategijo. S tem je že štiri stoletja zgled mnogim Japoncem in Japonkam, zato ga vztrajno in neutrudno portretirata in mitizirata tudi umetnost in popularna kultura. Že v času njegovega življenja so nastajale mangam podobne ilustrirane knjižice, ki so ovekovečile njegove slovite dvoboje in ostre misli, zapisane v kratko-stavčnih aforizmihi. Tako se je razvijala legenda o neustrašnem samuraju Musašiju, ki je skozi stoletja postala nepregledna mešanica biografskih dejstev in umišljenih dodatkov.

Tudi film se kakopak ni mogel izogniti tako dobrodošli zgodbi za ekranizacijo, ki vključuje elemente akcije, mita, zgodovine, filozofije, religije in umetnosti. Prav nasprotno: Wikipedia od leta 1929 do leta 2010 beleži kar 21 filmov, ki ga v veliki večini obravnavajo kot glavnega junaka; ta seznam pa se še naprej daljša in daljša. Filmi iz različnih obdobij tako veliko bolj kot o samem junaku pričajo o duhu nekega časa, njegovi kulturi in dojemanju ter interpretiranju zgodovine. Zadnje filmsko upodobitev **Nori samuraj Musashi** (Crazy Samurai Musashi, 2020) v režiji Yujija Shimomure smo lahko videli na junijskem festivalu žanrskega filma Kurja Polt. Za primerjavo bom poleg omenjenega vzel še filmske stvaritve iz dveh prelovnih obdobij preteklega japonskega stoletja: film **Miyamoto Musashi**, ki ga je sredi vojne vihre leta 1944 posnel filmski

mojster Kenji Mizoguchi, in tridelno sago **Samurai**, ki jo je v letih 1954 in 1955 posnel režiser Hiroshi Inagaki.

Stoični modrec

Mizoguchi se je v obdobju, ko je Japonska že izgubljala drugo svetovno vojno in je bila na Pacifiku nepopisna klavnica, osredotočil na etičnost in modrost Musašija. Film se začne s slovitim konfliktom s šolo mečevanja Yoshioka, ki jo tematizirata tudi ostala dva obravnavana naslova. Izvora konflikta tukaj ne izvemo, ampak smo vrženi v ulični prepir, ko učenci šole obstopijo mojstra in ga izzovejo na boj, ker je premagal vodji njihove šole in tako onečastil njeno ime ter ogrozil njeno prihodnost. Bitka enega bojvnika proti številnim nasprotnikom je v nadaljevanju zajeta zgolj v nekaj kadrih, v katerih lahko vidimo Musašijevo mojstrstvo strateškega razmišljanja in mečevanja, tudi znameniti slog z dvema mečema.

A film se s svojim skoraj dokumentarističnim slogom veliko bolj osredotoči na vrednote in osebnost mojstra kot na akcijo. Takoj po uličnem prepiru se kamera, ki pretežno snema iz nevtralnega kota višine oči gledalca in uporablja dolge kadre, prestavi na brata in sestro, ki si želita njegove pomoči. Ko mu sledita, nas popeljeta v njegov dom, kjer z veliko pozornosti in veselja rezlja leseni kip Bude, kar postavi religiozni in umetniški okvir mojstrove osebnosti – njegovo budistično vero, stoičnost in talent za ustvarjanje. Ker želita maščevati smrt svojega očeta, ga prosita, da ju vzame za učenca, na kar Musaši pristane, a postavi tudi svoj pogoj: da lahko stopita na pot meča, je ne smeta omadeževati s tako osebnim čustvom, kot je maščevanje; razvije se lahko zgolj ob popolni predanosti takšnemu načinu življenja. S tem pride v ospredje njegova filozofija, ki mečevanje dojema kot vseživljenjsko poslanstvo in ne zgolj kot sredstvo pokoritve nasprotnika.

Miyamoto Masashi (1944)

Nori samuraj Mushashi (2020)

Izjemno zanimiva je njegova primerjava, da je maščevalni samuraj, ki meč uporablja za razreševanje osebnih zamer, enak kot pohlepni trgovec, ki ustvari proizvod samo zato, da bi zaslužil, in ne da bi bil najboljši v tem, kar počne. Tukaj se Musaši jasno postavi nasproti takratnemu japonskemu ekspanzionizmu, ki je z industrializacijo in militarizacijo želel kopirati zahodne kolonialne velesile in zato začel vojno v Aziji. A po drugi strani se s podajanjem zgleda v človeku, ki je do konca življenja služil svojemu gospodarju in na koncu zanj tudi umrl, postavi na stran mita, ki ga je prav ta ekspanzionizem spretno izkoristil v svoj prid, ko je s propagandistično zlorabo samurajskih idealov in božanskim čaščenjem cesarja novačil fanatične množice. Seveda je zgrešeno mojstru polagati v usta besede, ki so jih drugi izkoristili tri stoletja kasneje, a je po drugi strani povedno, katere njegove besede in dejanja je izbral Mizoguchi. Njegova interpretacija legende o Musašiju se tako zaključuje na razcepu med zen-budistično predanostjo poti meča, individualizmom sledenja lastni poti k popolnosti in kultom služenja vladarju. S tem je tudi najbolj avtentična in večplastna upodobitev mojstra izmed vseh primerjanih filmov.

Od divjaka do junaka

Le desetletje kasneje lahko vidimo popolnoma drugačno podobo – kopijo klasične hollywoodske uspešnice. Črno-beli, dokumentarno minimalistični slog so zamenjale razkošna kulisa in scenografija, monumentalne lokacije, kot so grad Himeji ali znameniti most v Kjotu, izrazita barvna fotografija, posnetki z žerjavom, panoramski kadri velikih bitk in ekspresivna igra zvezdnika Toshira Mifuneja. Scenaristično je film bližje biografiji, s poudarkom na gradnji mita o modernem japonskem junaku; ta se je uspešno prebil od navadnega kmeta s podeželja do cenjenega samuraja, ki se ga bojijo nasprotniki in v katerega se nesrečno zaljubljuje ženske. V prvem delu Inagakijeve sage je Musaši divji mladeč, ki si želi slave z dobljenimi bitkami in pobega od zatoholosti domače vasi, v drugem delu pa je že sloviti borec, ki lastnoročno pokori že omenjeno šolo Yoshioka.

Vpliv ameriške okupacije Japonske tako v fizičnem kot kulturnem smislu ne bi mogel biti bolj očiten. Poleg omejenih filmskih prijemov s seboj prinaša tudi stereotipni ameriško-hollywoodski pogled na japonsko družbo: gre za divjaško kulturo, ki jo je treba ukrotiti in civilizirati. Simbol tega je prav Musaši, ki se mora odreči svoji identiteti, da mu pri stremljenju k popolnosti in uspehu nič ne bi stalo na poti. Če se je Mizoguchijeva upodobitev gibala na subtilni, dvoumni meji, se zdaj tehtnica pod ameriškim vplivom jasno

obrne na stran individualizma in osebnega herojstva, kar so tudi plodna tla za razrast kapitalizma, ki je v prihodnjih desetletjih popolnoma preobrazil Japonsko. Skratka, iz vinjete o skromnosti, modrosti in predanosti se je legenda zgolj v enem desetletju transformirala v nacionalni spektakel, ki bolj kot idejo »poti meča«, vedno presegačo posameznika, povečuje individualno hlepenje po slavi, časti in uspehu.

Zmaga za vsako ceno

65 let pozneje gledamo rezultat te transformacije: film *Nori samuraj Musashi*, ki je popolnoma izpraznjen vsakršne zgodovinske in simbolne vsebine, je zgolj še gladiatorski športni podvig; kot bi gledali maratonski tek na olimpijskih igrah, vzpon na dirki Tour de France ali enega izmed številnih podvigov za vstop v Guinnessovo knjigo rekordov. Mečevalska tehnika koreografa in kaskaderja Taka Sakaguchija, ki igra Musašija, resda jemlje dih in si zasluži vse pohvale, a že po pol ure gledanje njegove košnje neskončnega števila nasprotnikov postane mučno in naporno. Znova se bori proti šoli Yoshioka, a nikoli ne izvemo, zakaj je do tega prišlo. Če nam je pri Mizoguchijevem filmu glede tega vseeno, saj se osredotoča na osebnost junaka, pri Inagakijevem pa je jasno razloženo, da se samo brani, v Shimomurovem filmu izpade kot krvoloč in hladnokrven morilec, ki na začetku pokonča starca in otroka, nato pa z vzkliki »Vse vas bom pobil!« pokosi še 400 nasprotnikov – brez motiva, brez cilja, brez poti.

Čeprav je film vsebinsko izpraznjen, ogromno pove o današnji japonski in globalni poznokapitalistični kulturi. Jasno je, da je posnet kot imitacija računalniške igrice, ene izmed prvoosebni »streljačin« ali »koljačin«, v katerih se je – mimgrede – Musaši tudi že pojavljal. Nagovarja torej mlajšo »gejmersko« generacijo, vajeno neskončne POV akcije, pri kateri je distanca vsebinskega ter miselnega poglobljanja velikokrat le balast. Takšen preobrat od stoičnega modreca do hladnokravnega morilca pa priča o še enem globljem premiku. Japonska je po desetletjih kapitalističnega pranja možganov postala tako zagledana v individualni uspeh, nenehno gospodarsko rast in brezkompromisni lov za dobičkom, da je pri tem začela izgubljati stik s svojo humanistično in etično podstatjo, o čemer pričajo številne osebne in družbene tragedije, ki so jo zajele v preteklem stoletju. Pri tem nikakor ni osamljena, pridno ji sledimo tudi vzhodnoevropske tranzicijske družbe in številne druge države po svetu. Če se diktatu kapitala in zapovedi zmage za vsako ceno nis(m)o pripravljene podrediti, pa nas čaka usoda nasprotnikov novega, postmodernega Musašija – pokončanje in pokoritev brez milosti. ■